Adaçay, F. R., Toplumsal Cinsiyetin Yaratılması ve Sürdürülmesinde Temel Kurumların Rolü, *Neoliberal Söylem ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği*, 5th International Conference on Gender, Women's Studies, Editors: S.O. Yücel & S.Ü. Erbilen, ISBN: 978-975-8401-97-0, Gazimağusa/Kuzey Kıbrıs.

TOPLUMSAL CİNSİYETİN YARATILMASI VE SÜRDÜRÜLMESİNDE TEMEL KURUMLARIN ROLÜ*

Doç.Dr. Funda Râna ADAÇAY**

ÖZET

Yüzyıllardan bu yana, dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların, toplumdaki ikinci sınıf insan olması durumu devam etmektedir. Toplumdan topluma bu durumun derecesinin farklılık göstermesi, kadının ezilmişliği gerçeğini değiştirmemiştir. Politikaların oluşturulmasında ve uygulanmasında cinsiyet analizine yeterince önem verilmemesi, kadınların ekonomiye ve kalkınmaya katkısının çoğu kez göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak, pek çok politika ve program, kadınla erkek arasındaki eşitsizliğe katkıda bulunmaya devam etmektedir. Cinsiyete dayalı bakış açısını politika ve programlarla bütünleştirmede ilerleme kaydedildiğinde, bu durum politika ve programların etkinliğinin artmasını da sağlayacaktır.

Bu çalışmada toplumsal cinsiyetin yaratılmasında ve sürdürülebilir kılınmasında dolayısıyla ataerkil toplum düzeninin devamının sağlanmasında, ekonomi, eğitim, siyaset, medya, hukuk ve din gibi seçilmiş bazı temel sosyal kurumların etkileri makro çerçevede incelenmektedir. Kısaca, çalışmada insan olarak "kadın" konusu her yönüyle olmasa da bazı temel yönlerden irdelenirken, cinsiyet ayrımcılığının temel kaynağı olarak toplumsal cinsiyet anlayışının bu ayrımcılıktaki etkisi ve kurumların bu ayrımcılıktaki rolleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyetlerarası Eşitsizlik, Cinsiyet ayrımcılığı

JEL: JI, JO, J16, J10

THE ROLE OF FUNDAMENTAL INSTITUTIONS IN MAKING AND MAINTAINING GENDER MAINSTREAMING

ABSTRACT

The secondary status of the women –who actually consist half of the world population-in society has been going on for centuries. The extent of this situation alters from society to society. Yet, the reality of oppressed women remains same. The disregard for gender analyzing in policy making and implementation often causes ignorance of women's contribution on economy and development. As a consequence, many policies and programs continue to foster inequality between women and men. When a progress is achieved in integration of gender-based viewpoint with policies and programs, an improvement in efficiency of these policies and programs will also be provided.

This study aims to conduct a macro analysis on the impact of fundamental social institutions such as economy, education, politics, media, law and religion in making and maintaining gender mainstreaming and therefore, in providing continuance for patriarchal social order. In brief, this study tries to assert the impact of social sense of gender as the main source of gender discrimination and the role of institutions in this discrimination by examining "woman" as a human being from some fundamental perspectives, if not from all aspects.

Key Words: Women, Gender, Gender inequality, Gender discrimination **JEL:** JI, JO, J16, J10

---

* Bu çalışma, yazarın "Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma" başlıklı kitabından türetilmiştir.

** Anadolu Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat ABD, Yunusemre Kampüsü, 26470, Eskişehir / TÜRKİYE E-posta: frozbey@anadolu.edu.tr

TOPLUMSALLAŞMA SÜRECİNDE DOĞAN TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet, toplumda bireye atfedilen ve bireylerin üzerinde kontrole sahip olmadıkları değiştirilmez temel statüleridir. Bunun nedeni, cinsiyetin bütün toplumlarda önemli bir toplumsal anlama sahip olmasıdır. (Sullivan, 2003:224) Toplumdaki her birey için kadın ve erkek olmanın toplumsal anlamı, biyolojik özellikleri dışında yaşadığı toplumun ahlak, din, kültür, gelenek ya da daha sayılabilecek pek çok değer yargıları çerçevesinde şekillenir ve bunlardan beslenir. Başka bir deyişle, toplum, kadın ve erkeğe farklı davranır; onlara farklı özellikler, davranışlar, görevler yükler. Örneğin, kadından «ev işlerini» yürütmesi istenirken, erkekten «ailenin gelirini» sağlaması beklenir. Gerçekte kadın ya da erkek denildiğinde aklımıza gelenlerin önemli bir kısmı, bu toplumsal anlamla ilgilidir ve biyoloji ile ilgisi yoktur. "Toplumsal Cinsiyet" kavramında şekillenen bu anlam, "dil, söylem, pratikler, davranışlar, ilişkiler" aracılığıyla yani toplumsallaşma süreci ile kişinin yaşadığı toplum içerisinde edindiği cinsiyettir; Kişinin «kadınsı/dişil» ya da «erkeksi/eril» olarak karakterize edilmesidir. Erkeklerle kadınlar arasında rastlanan anatomik, biyolojik farklılıklar, toplumsal cinsiyetin müdahalesiyle kategorik farklılıklara dönüştürülür. Toplumsallaşma, insanın toplumun bir üyesi olma süreci olarak anlaşılabilir. Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet, doğuştan itibaren aslında var olmayan karakteristik özelliklerin ve rollerin yapay bir şekilde toplum tarafından bireylere yüklenmesidir; Farklı kültürde, tarihin farklı anlarında ve coğrafyalarda kadınlara ve erkeklere toplumsal olarak yüklenen roller ve sorumlulukları ifade eder. (Adaçay,2014:31)

İnsanın kendine ait olarak gördüğü sosyal çevrenin sınırlarını çizen toplumsallık, iki biçiminde ortaya çıkar. *Birinci tür toplumsallık*, akrabalık, komşuluk ve arkadaşlık gibi bireyler arası, gerçekten yüz yüze ilişkiler çerçevesinde kurumsallaşan toplumsal ilişkilerdir. *İkincil toplumsallık* türü ise, genele yöneliktir. İnançlar, semboller toplumların kendi kendilerini tasvirleri, yaygın inançlar, insana hangi bütüne ait olduğunu ve var oluş sorunsalına vermesi gereken anlamı, atfetmesi gereken değeri çeşitli yollardan, eğitim ve öğretim veya medya yoluyla sürekli hatırlatırlar. Mitik efsaneler, din ve tarikat gibi modern dünyada etkinliği azalan somut ikincil toplumsallıkların yeni uzantıları bir ölçüde dernekler, sivil toplum kuruluşları, siyasal partiler ve benzeri kuruluşlarda karşılığını bulur. Soyut ikincil toplumsallık çağımızda en güçlü ifadesini 'ulus-devlet' kavramında bulmaktadır (Akgül, 2012:36).

KURUMLAR ARACILIĞIYLA TOPLUMSAL CiNSiYETiN YARATILMASI VE YENiDEN ÜRETiLMESi: TOPLUMSAL CİNSİYETİN KURUMSALLAŞMASI

Kurum sözcüğünün bilimsel anlamı, çoğunluğun aynı şekilde ve sıklıkla ortaya koyduğu davranışlarımızın toplamıdır, örüntülerdir. Kurumlar, temel davranış örüntülerine göre şekillenirken, toplumlara özgü bir yapıya kavuşurlar. Her bir toplumun kültürü, örfü, ananesi farklı olduğu için kurumları da farklıdır. Fakat, her toplumda yer alan aile, siyaset, hukuk, ekonomi, ahlak, din ve estetik gibi temel kurum ve değer alanları, toplumsal çevrenin aynası gibi, toplumun sahip olduğu değerleri, inançları ve kültürü yansıtır. Tarihsel, mekânsal olarak kurumsal dinamiklerle, toplumsallaşma süreci içinde toplumsal cinsiyet yeniden üretilmekte ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Toplumsal cinsiyetin kurumsallaşması ya da kurumların toplumsal cinsiyetleşmiş hale gelmeleri aslında bir neden-sonuç döngüsüdür; bu nedenle eş anlamlı kullanılabilir. İlkinde kurumların oluşumuna, yönetimine, idaresine, politikalarına bu anlayışın hükmetmesi, etkilemesi sözkonusu iken; İkinci ifadenin vurgusu, bu kurumun sayılan unsurları ile, bu anlayışı yayması ve toplumda pekiştirmesidir. Örneğin, toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip kurumların ortaya koyduğu politikalar, önermeler de bu ayrım doğrultusunda olacağı için, sözkonusu ayrım pekiştirilecektir. Kısaca, kurumların özelliği

olarak toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek imajlarının o kurumu nasıl etkilediği ve örgütlenmesinde nasıl ortaya çıktığıyla ilgilidir. Bu ilişki gerek kurumların normlarının yaratılmasında, gerek uygulamalarında, gerek idare ve yönetim aşamlarında gözlenebilir niteliktedir. Örneğin hukukçuların, doktorların ya da eğitimcilerin toplumsal cinsiyet anlayışına sahip olması idare, yönetim ya da yaptırımlarının da bu çerçevede şekillenmesine neden olmaktadır. Siyasetçi, yönetici, din âlimi ya da cerrah kadın sayısının görece azlığı da bu çerçevede açıklanabilir. Sözkonusu bu örnekler Hukuk, Tıp, Medya, Siyaset, Din, Eğitim-Öğretim ve Ekonomi benzeri kurumlar çatısı altında çoğaltılabilir. Aşağıdaki örneklerle bu durum daha açık ortaya konulmaya çalışılmıştır.

TOPLUMSAL CiNSiYETLEŞMiŞ BiR KURUM: HUKUK

Hukuk, toplumsal cinsiyete dayalı ilişkilerin kurulmasında, sürdürülmesinde ve değiştirilmesinde oldukça etkilidir. Hukukun bu gücü ise hukuku oluşturan normların müeyyideye veya yaptırıma sahip olmasından kaynaklanır. Toplumsal değer yargılarımızın karar verdiği "neleri yapıp neleri yapamayacağımızın" yasalardaki karşılığı olan "norm"lar hukukun bütününü oluşturan kurallardır. Hukuk kurallarının oluşturulması sırasında da aynı toplumsal kurallarda olduğu gibi, doğru ya da yanlış olması sorgulanmaz; Haklı ya da haksızlık şeklinde temellendirilir. Kısacası, hukuk kurallarının oluşturulmasında, zaman ve mekâna bağımlı şekilde değer yargıları, ideolojiler ve kültürel normlar etkili olur. Bu nedenle, toplumsal cinsiyet ve hukuk ilişkisi de zaman zaman farklılıklar göstermiştir. Bu ilişki, hukuk normlarının türetilmesiyle ilgili başlıca iki şekilde açıklanmaktadır: (Uygur, 2012: 156-162)

İlk olarak hukuk normlarının konulması aşamasında hukuk normlarını koymakla görevli organın, bu normları kültürel normlardan veya ideolojiden türetmesiyle, toplumdaki hâlihazırda varolan toplumsal cinsiyet anlayışı hukuka yansır. Örneğin, hukuk normlarını koyan organ, yani kanun koyucu aileyle ilgili konuları düzenlerken, gelenek gibi kültürel bir normdan hareket ederse, bu durumda aileye ilişkin toplumsal cinsiyet rolleri kaçınılmaz olarak hukuka yansır. Kültürel öğelere dayalı doğan hukuki normlar, ataerkil olup, erkek egemenliğinin genel olarak toplumda ve özelde aile için de sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda hukuk, cinsiyete bağlı gelenekleri sürdürmek için en önemli vasıta olarak karşımıza çıkmaktadır. Hukukun bu tür bir vasıta olması ise, onun toplumsal cinsiyetleşmiş bir kurum olması anlamındadır. İkincil bakış açısında, hukuk normları tarafızlık ilkesi çerçevesinde yaratılır; Kurallar tarafsız olduğunda ve herkese tarafsız olarak uygulandığında, hakkaniyete veya adalete ulaşılmış olacağı iddia edilmektedir. Ancak, tarafsızlık bağlamında biyolojik farklılıklar anlaşılabilse de, toplumsal cinsiyet bakımından kadının, örneğin doğurganlığı yönündeki farklılıklar görmezlikten gelinmektedir. Kadının toplumsal, siyasal ve ekonomik bakımdan erkekten farklı konumda olduğu göz önüne alınmamaktadır. Bu da hukukun toplumsal cinsiyet bakımından tarafsız olmasının, eşitsiz sonuçlara yol açabileceği anlamına gelebilmektedir.

İkinci yaklaşımda, kadınların erkeklere karşı en geniş sosyal eşitsizlikleri, kadınların erkeklerden farklılıkları olarak ortaya konmuştur. Örneğin; kadınların evlilik için yaş sınırı erkeklere göre daha aşağıdadır. (Resmi Gazete, 2013) Yaş konusunda kadın ve erkek arasında farklı düzenleme yapılmasının arkasında, kadınların erkeklere göre aile kurmak konusunda daha hazırlıklı olduklarına ilişkin bir gerekçe bulunmaktadır. Kısacası, sözde eşitlik hukuku, kadınların sorunlarına yetersiz kalmaktadır; Örneğin, kadınlara yönelik şiddeti açıklamak için kullanılmamaktadır. Oysa, bu tür şiddet cinsiyete dayalı eşit olmayan muamele örnekleridir. Özellikle tecavüz, ev-içi şiddet, cinsel suçlar, namus cinayeti gibi kadın aleyhine işleyen

toplumsal mekanizmaların çokça yer aldığı ceza hukukunda, erkek perspektifi suçtan mağdur olan kişi yanında, suçu işleyen kişiye de yansımaktadır. Kadın suçlular ve kadın mağdurlara bakıldığında, öncelikle kadın ve erkeğe aynı şekilde davranılması anlamında eşitliğin burada yeterli olmadığı ve cinsiyet farklılıklarına yer verilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Hukuk, doğal düzenle uyumlu olarak, eşitsizliği haklı gösteren sosyal ve kültürel fikir birliğini yansıtarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kaynağı durumundadır. Hukukun eşitlik ve özgürlük adına getirdikleri bir yandan başarlıyken, diğer yandan hukukla ilgili getirilen kimi değişiklikler eşitsizlik ve toplumsal cinsiyet tarafsızlığı bağlamında istenmeyen olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Özetle, hukukun, "toplumsal cinsiyet normlarına göre mi; yoksa kültürden bağımsız olarak bireyler olarak insanları ele alarak mı; Yoksa aralarındaki hiyerarşik ilişkiyi engelleyen farklılıklara göre mi oluşturulacağı problemi söz konusudur. (Uygur, a.g.e:158) Diğer yandan hukuk normlarının uygulanmasında, polis, savcı, avukat ve hâkim gibi uygulamada yer alanların toplumsal cinsiyete ilişkin aldıkları ve almaları gereken tutum konusunda problem bulunmaktadır. Gerçekte hukuk normları toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayıcı şekilde oluşturulsa da, hukuk uygulayıcılarında eğer bu bakış açısı yerleşmemiş ise hukuk cinsiyetçi rolünü sürdürmektedir. Bu yön, hukukun kurumsal boyutuyla ilgili olup kurumların nasıl örgütlendiği yanında, hukuk uygulayıcılarının nasıl davrandıklarıyla da ilgilidir.

Kamusal ve özel alan ayrımının herkesçe paylaşılan bir ön kabul haline gelmesi pekçok kurumsal yapıda olduğu gibi, hukukta da sosyal analizlerin kamusal alan üzerine yoğunlaşmasına neden olmuştur. Böylelikle evin, özel alanın ya da aile diye tarif edilen alanın belirleyici rolü de geri planda kalmıştır. Bu çerçevede kadınların dışarıyla yani sosyal alanla bağlantısı ancak babası, abisi ve/veya kocası üzerinden kurulmuştur. Erkek hem özel alanda hem de kamusal alanda egemendir. Kadınlar ise devlet ve piyasa sistemi dışında bırakılarak, temel sorumluluk alanı olarak çocuklara bakma gibi özel alandaki rolleriyle tanımlanmışlardır. Bu durum kadının emeğinin üretimle değil, yeniden üretimle (reproduction) ilişkilendirilmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, kadın emeğini değersizleştirilirken, ekonomik ve dolayısıyla sosyal ve siyasal anlamlarda da kadının elinden gücü alınmak yoluyla ikincilleştirilmiştir. Bunun en çarpıcı sonucu ise, toplumsal hayattaki ilişkilerin neredeyse tamamen erkekler üzerinden okunması nedeniyle, paternalistik düzenin ve domestik ideolojinin (farkında olmadan) durmaksızın yeniden üretilmesi, toplumsal cinsiyet kavramının aile ya da özel alan kavramı içine sıkışıp kalmasıdır. Özel alanın aileyi ve bir anlamda evi, konutu tanımlaması toplumsal cinsiyetin sadece mimarlık tarihi ya da teorisi ile ilgili metinlerde değil, aynı zamanda sosyal bilimlerde de ikincil bir kategori olarak algılanmasına neden olmuştur. (Kılınç, 2006: 20-21) Ülkemizde yakın tarihe kadar kadınların baba, abi ya da kocaları tarafından uğradıkları şiddete dair hem sokakta hem de yasal zeminde bir yaptırımın olmamasının gerekçesi de, yaşananların "özel alan"a ait bir konu sayılmasıydı. Kamusal yaşamda kadına yer verilmemesinin başlıca örneği, geçmişte oy hakkının olmamasıydı. Bugün bile, vatandaşlık tanımıyla birleştirilen askerlik ödevi erkeklere ait olarak tanınmaktadır. Ayrıca, kamusal alanda iş kanunu gereğince kadınların belirli mesleklere kabul edilmemesi ve evlendikten sonra da bazı işlemleri (sözleşme yapmak gibi) kocasının izni olmadan yapamaması söz konusudur. Hukuki bir tersi norm olsa bile, informel uygulamalar devam etmektedir. Son yıllarda modernleşen toplumlarda bu ayrımlar kadınlar sosyo-ekonomik güç elde etmeye başlamaları ile ortadan kalkmaya başlamıştır; Ancak, geleneksel toplumlarda görece bu ayrımlar hâla keskindir.

TOPLUMSAL CİNSİYETİN İNŞASINDA BIR KURUM: TIP

Dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların toplumsal cinsiyet ayrımcılığı sonucu ikinci sınıf insan muamelesi görmeleri, düşük olan toplumsal statüleri, kaçınılmaz olarak onların verilen sağlık hizmetlerini kullanmalarını, hizmetlerden zamanında yararlanmalarını da olumsuz etkilemektedir (Akın, 2007:4). Toplumsal cinsiyet rolleri kadın ve erkeğe doğrudan ve dolaylı olarak sağlık riskleri yüklemektedir. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kadınların daha fazla aleyhine olmak üzere yaygındır. Kadınlar, karar verme, fırsatları kullanma, hizmetlere ulaşmada ciddi ayrımcılığa maruz kalmalarının bir bileşkesi olarak kadının, bedenen, zihinsel ve sosyal yönden sağlıklı olması da beklenemez. (GATA,?:1) Bu çerçevede kadınların yaşadığı pek çok sağlık sorunlarının yanısıra sağlık sektörünün en önemli kurumu olan Tıbbın, toplumsal cinsiyetin oluşumundaki ve devamındaki rolü ise geri planda kalmış bir sorundur.

Cinsellik ile ilgili açıklamalarda değinilen *normal ile anormali*n ne olduğunu belirlemede esas yetkililerden biri olan Tıp, normalleştirme sürecinin belirleyici unsurudur; Erkeğe sahip olduğu bilgi, güç/ otorite ve iktidar ile destek veren bir kurumdur. Bedenler Tıp'bın kontrolünün öznesi iken, aynı zamanda bu bilimin insanın varlığını, bilginin nesnesi haline getirme adımı, diğer sosyal bilimlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. XIX. yy.'da Tıp'taki bilimsel gelişmelere paralel olarak kadın ve erkek arasındaki ilgi artmaya başlamıştır. Gösterilen ilgi ve yapılan açıklamalar, modernitenin bakışı ile tamamen örtüşmekteydi. Kadın bedenin biyolojik nitelikleri ve farklılıkları, norm olarak tanımlanan erkek bedeni ile karşılaştırılması sonucu ortaya çıkmıştır. Kadının yumurtalıkları, yeniden üretimin kontrol merkezini oluşturmuş ve bir anlamda toplumsal cinsiyetin inşasında kadınlığın varlık noktası oluşturmuştur. Emin adımlarla ilerleyen bu süreçte tüm diğer ötekiler için de geçerli olduğu gibi kadın bedeni, doğuma ilave olarak menstruasyon (regl), kürtaj, doğum kontrol teknikleri, emzirme vb. Ile tıbbın kontrol alanına dahil olmuştur. (Nazlı, 2012: 14) Sözkonusu süreçte histeri çok önemli bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Sinir sistemi ile bağının kurulması ve sinirsel akışların güçsüzlüğü ile ortaya çıkan bir hastalık olarak nitelendirilmesiyle eş-güdümlü olarak histeri, duygusal açıdan düzensiz, kaotik kadının en belirgin hastalığı olarak nitelendirilmiştir. Kadın bedeni histerikleştirilmiş ve tıpta "histerik kadın" bir model olarak yer almıştır. Sonuçta, tıbbî bakışın, kadında zihinsel aktivitenin, yüksek öğrenimin, meslek edinme çabasının histeriye neden olabileceğini öne sürüp, çare olarak da geleneksel roller edinmeyi önermesi bunun bir kanıtıdır. Histeri bu anlamda, kadın ile erkeğin kamusal alanda güç ve otorite paylaşımı savaşının, tıbbî açıdan adlandırılmış şekli hâline gelir (Nazlı, a.g.e.:145).

Türkiye için yapılmış bir çalışmada (Kuzuca, 2007), Tıp doktoru olarak mesleği seçme aşamasında, Tıp fakültesi yıllarında, sahada pratisyen olarak çalışırken, uzmanlık eğitiminde, uzman ve yönetici olarak çalışılan yıllarda; Kısacası, Tıp'bın her aşamasında cinsiyete dayalı bir ayrımcılık olduğu ifade edilmektedir. Tıpta uzmanlık alanlarında cinsiyete göre bir dağılımın bulunduğunu hatta bazı uzmanlık dallarında kadın hekimlerin tercih edilmediğini veya bazı uzmanlık dallarının kadın hekimler tarafından tercih edilmediğini rakamsal ve niteliksel olarak ortaya konulmaktadır; Bu seçimlerde cinsiyete dayalı bir ayrımcılık olduğu istatistiksel olarak gösterilmiştir. Bazı uzmanlık alanlarının neredeyse tamamen erkek hekimlerden oluştuğu saptanmıştır. Çalışmada incelenen yirmi sekiz uzmanlık alanının on ikisinde kadın hekimlerin oranı kritik eşik kabul edilen %33'ün altındadır. Bu alanlar: İç hastalıkları ve kardiyoloji dışında cerrahi uzmanlık alanlarından oluşmaktadır.

TOPLUMSAL CiNSiYETiN PAZARI BiR KURUM: POPÜLER KÜLTÜR VE MEDYA

Popüler kültür; hayat içindeki alışkanlıklar ve dayantılardır; insan ilişkilerinin kısacası toplumun gündelik yaşamının ürettiği yaşanan anın kültürüdür. Medya, popüler kültürün en etkili iletişim ve paylaşım aracıdır. Çağdaş dünyadaki yaşam türü, bireyleri iletişimin teknik araçlarına daha çok bağımlı kılmaktadır. Medyanın temel görevleri şu şekilde ifade edilebilir; Bilgilendirme, yönlendirme, eğitme, duyguları dile getirme, toplumsal ilişki kurma, eğlendirme, uyarmadır. Medya toplumun kültürel ve sosyal yapısının belirlenmesinde, toplumsal yargıların olumlu yönde değişmesi işlevine sahip olabileceği gibi, Haber ve yorumları aracılığıyla varolan toplumsal yargıları olumsuz da etkileyebilir. Bireylerin medya aracına gösterdikleri güven oranında tutum ve tavırları da değişiklik gösterebilir. Popüler kültürün bu etkisi, aile hayatı üzerinde baskı uygulamakta, aile içi ilişkilerde, cinsiyet rollerinde ve otoritede önemli değişikliklere neden olmaktadır. Bir zamanlar bez bebeklerle oynayarak annelik duygusu ve rolünü daha küçük yaşlarda öğrenen kız çocuklarına, bugün popülerleştirilen Barbie bebeklerin pırıltılı dünyasında yeni değerler kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bazı popüler kültür ürünleri örneğin radyo programları, pembe diziler, magazin içerikli televizyon programları, kadın dergileri hedef kitlesi olarak "kadını" seçen program türleri olarak tanımlanmaktadır. Siyaset ve ekonomi sayfalarında çok yer almayan kadınlar, en çok televizyon ve sinema sayfalarında yer almaktadır. Kadın ve erkeklere göre, ciddi haber ve magazinsel haber ayrımı yapılmaktadır. Erkek programlarının yerleştirilme biçimlerinin her zaman erkeğin kamusal yaşamdaki varlığını kabul eden bir zamanlamaya bağlıdır. Buna karşın, kadın programlarının yerleştirilme biçimlerinin kadının ev işlerine, çocukların okul ve uyku saatlerine, erkeğin eve dönüş saatlerine bağlı bir yerleştirme olduğu ve kadın izleyicinin en genel anlamda "ev hanımı" olarak değerlendirildiği açıkça görülmektedir. Ülkemizde en çok izlenen dizilerde kadınlar sürekli şiddet görmeye, tecavüze uğrumaya ve hatta aile baskısı ile istemedikleri birisiyle evlendirilmeye devam etmektedir. Medya'da kadın %40 şiddet/taciz; %22 iş dünyası; %11 Siyaset; %10 Eğitim; %17 Diğer şeklinde temsil edilmektedir. (MTM, 2008) Kadına şiddetle mücadele çabalarına karşın, diziler aracılığıyla şiddetin yeniden üretildiğini ve namus temelli dizilerin toplumdaki muhafazakâr değer yargılarının ve kadın erkek eşitsizliğinin bir yansıması olduğu söylemek mümkündür (Pira, cim.anadolu.edu.tr). Bu diziler aracılığıyla, Türkiye'deki kadının bedeninin önce babasının sonra kocasının sonrada toplumun namusu haline getirilmesi sözkonusudur. Bu konularda yapılmış çalışmalar[1] göstermektedir ki, medyanın toplumsal cinsiyetin yaratılmasında etkisi oldukça güçlüdür. Bu etkilerin sonuçları özetle şunlardır:

- Medya kadınları öncelikle bedene indirgemekte ve sömürmektedir. Farklı kadınlık durumu ve yaşamları medyada temsil edilmemekte, kadın çoğu zaman ataerkil roller içerisine sıkıştırılmakta, genellikle ev ile bağlantılı olarak gösterilmekte, kadının kimliği eşi ve çocuklarıyla kurulmaktadır.[2] Medyada yer alan haberler alternatif siyasal çözümleri tartışmaya açmaktan daha çok statükoyu (varolan durumu) koruyucu ve devam ettirici niteliktedir.
- Kitle iletişim araçlarında kadın ya hiç yer almamakta, görmezden gerilmekte ya da ataerkil rollerle karşımıza çıkmaktadır. Pek çok başarılı işleri icra etmelerine rağmen kadınlar mesleki ve beceriliğiyle medyada çok az yer almakta. Yer aldıklarında ise başarılarından ziyade daha çok kişisel yaşamları, görüşleri ve aileleri ile öne çıkarılmaktadır.
- Erkek egemenliğini pekiştiren, kadını şiddet gören, ihanete uğrayan, kadını cinsel obje olarak kullanan, kadınlara üretici bireylerden çok tüketici birey imajını verildiği programlar yaygın olarak yayınlanmaktadır.

• Medyada ana akım feminizm dışındaki diğer kadın hareketleri medya profesyonellerince görmezden gelinmektedir. Kadın hareketlerine karşı açık bir karalama ve cinsiyetçi bir yaklaşım sergilenmektedir. Kadın hareketlerini küçümseyen ve aşağılayan ve hatta erkeklerin bu hareketlerin destekçisi olmalarını yansıtmak istemeyen cinsiyetçi bir yaklaşımla haber seçildiği açıkça görülmektedir. Bazı haberler özellikle ders verici, uyarıcı nitelikte oldukları düşüncesiyle negatif verilmektedir (Kara, 2006: 29).

Medyada çalısanların özellikle yönetici pozisyonundaki kadınların sayıca az olması da bir başka boyutta medyada kadın sorunlarının bir parçasıdır. Medya sektöründe çalışan kadınlar genelde orta düzeydeki pozisyonlarda yer almış, yönetim kademesi genellikle erkeklerden oluşmuştur. Sektörde ücretli olarak çalışanların yaklaşık üçte birini kadınların oluşturduğu, kadınların yayın kurumlarında özellikle de radyo-TV'lerde sunuculuk gibi daha çok "göze ve kulağa hitap eden" alanlarda istihdam edildiği, radyoda yönetici pozisyonunda istihdam edilen kadın sayısının diğer yayın kurumları ile kıyaslandığında daha yüksek olduğu görülmektedir. Medyada pekçok sektördeki gibi kadınların mülkiyet sahipliğinde de eşitsizlikler mevcuttur. (TÜİK İstatistikleri, 2014 ve MTM, 2008)

Sonuç olarak, kadınların iletişim sistemlerine katılımında ve ulaşabilirliğinde yaşanan eşitsizlik, "medyada kadının klişe rollerle temsil edilmesi, şiddeti içeren küçültücü kadın imajına sıkça yer verilmesi" gibi farklı biçimlerle toplumsal cinsiyet eşitsizliği medyada yeniden üretilmekte, cinsiyet ayrımcılığının devamlılığı sağlanmakta ve varolan eşitsizlikler güçlendirilmektedir. Kısacası, medya haber ve yorumları aracılığıyla toplumsal önyargıları yeniden üretmekte, geleneksel kadın simgesini pekiştirmektedir. Oysa, medya kadın ile erkek eşitliğinin ve kadınların ilerlenmesinin sağlanmasında önemli bir potansiyele sahiptir.

TOPLUMSAL CİNSİYETİN TEMSİLİNDE BİR KURUM: SİYASET

Kadınların hiçbir ülkede erkeklere politik statü, katılım veya etki bakımından eşit olmadığı; kadınların politik ikincilliğinin boyutunun çok çeşitli kültürleri ekonomik düzenlemeleri ve içinde yaşadıkları rejimleri kuşattığı açıktır.(Chowdhury,Nelson,1994:3) Geçmişten günümüze kadın olmanın getirdiği ve ataerkil yapının beslediği ve çoğalttığı sayısız sorunlardan biri de siyasi arenada kadın temsilinin eksikliğidir. Temsilde adaleti ilke edinen bir seçim sisteminde "kadın temsilci" oranının düşüklüğü temsilde adaletsizliğin bir göstergesi şeklindedir. Kadın seçme ve seçilme hakkı elde etmiş ama seçmenin önüne aday olarak çıkma özgürlük ve güvenini elde edememiştir (Çağlar, 2011: 63). BM bir azınlık ya da grubun 1/3 oran ile ya da %30 kritik eşik üzerinde temsil edilmediği durumda sorunlarını kendi dilinden dile getiremeyeceğini ifade etmektedir. Oysa, günümüzde kadının siyasal katılımı hala erkeklerle eşit düzeye gelmesi bir yana pek çok ülkede kadın temsili bu eşiğin altındadır. (UNDP, HDR-2013) Çoğu toplumda, yasal düzenlemelere rağmen, siyasetin erkeklere ait bir iş olduğu anlayışı egemen olmuştur. Özellikle seçilme hakkından yararlanma ve siyasal karar mekanizmalarında yer alma konusunda cinslerarası eşitsizlik geçmişte olduğu gibi yüzyılımızda da hâla devam etmektedir. Mahkeme salonlarında, siyasetle ilgili kurumlarda ve siyasetle ilgili konularda cinsiyet farklılıkları hâla devam etmektedir.

Yapılan araştırmalar, kadınların erkeklere görece daha az siyasetle ilgilenmesinde toplumsal cinsiyetin etkisini ortaya koymaktadır. Cinsiyet ayrımının karmaşıklığını ortaya koyan karşıt kuram ve görüşler, siyasetteki kadın ve erkek farklılıklarını ele alan analizler kapsamında desteklenmektedir (Güldü,2009:109-111). Ele alınan kuramsal yaklaşımlar ışığında siyasal

eğilimlerdeki cinsiyet ayrımının nedenleri farklılaşmaktadır. Örneğin, biyolojik ve sosyal rol modellerinden esinlenilenen yaklaşımla, erkek ve kadınlar arasındaki değer farklılıklarının siyasal eğilimlerini etkilediği ileri sürülmektedir. (Howell, 2000:858-874) Örneğin, kadınların eşit fırsatlar, adalet ve hakkaniyet gibi konularla daha fazla ilgilenmeleri, siyasal konuları günümüz siyasi anlamıyla daha liberal bakış açısıyla değerlendirmelerine yol açmaktadır. İkinci olarak, diğerlerine yardım etmeyi önemsemeleri sosyal refah ve ideolojik yapıdaki cinsiyet ayrımına katkıda bulunmaktadır. Kadınlar bu değerleri (rekabetçi olmama, bağımlı olma, işbirliğine girme) kültürel rollerinin bir parçası olarak zaten yaşamlarının ilk yıllarında öğrenmişlerdir. Üçüncü olarak, kadınların hemşire, öğretmen, sosyal hizmet uzmanı gibi hükümet politikalarından etkilenen pembe yakalı mesleklere yönelmeleri, sosyal refah konusunda çok daha liberal düşünmelerine zemin hazırlar. Bu sosyal görevleri üstlenmiş olmak, eşitlikçi tutumlara sahip olmayı da zorunlu kılar. Bu tutumlar kadınların üstlendikleri kültürel rolü de yansıtacaktır. Kısacası kadın ve erkeklerin çelişen sosyal rolleri, aynı zamanda ekonomik pozisyonlarını ve kültürel rollerini de belirlemekte, bu da siyasal tutumlarındaki farklılıklara yol açmaktadır. (Güldü,a.g.e.:110)

Ataerkil sistem yalnızca kadın emeğini değil, aynı zamanda kadının cinselliğinin, bedeninin, doğurganlığının da denetlendiği bir toplum sistemidir. Erkek çıkarları ön planda tutulur. Ataerkil sistemin kabullerine göre; erkek doğal olarak daha güçlü, daha zeki, kontrollü, akılcı vb. olarak görülür. Dolayısıyla; erkekler çeşitli meslek gruplarında rahatça çalışabildikleri gibi, siyasette de etkin rol oynayabilirler. Siyaset de birçok mesleki alan gibi "erkek işi" olarak görülür. Sonuç olarak, kadının özel alanın dışında kamusal alanda erkeğe göre daha az yer alabilmesi; siyasi ilgi eksikliği, eğitim seviyesinin düşüklüğü, gelir düzeyinin düşüklüğü, yasalardaki ayrımcı hükümler, ailevi sorumluluklar, ayrımcı cinsel yargılar, cinsiyet rollerinin sosyalleşmesi ve siyasal sistemlerle yeterince bağ kuramamaktan kaynaklanmaktadır. (Çağlar, a.g.e.:59) Siyasete katılım konusunda kadınların ekonomik alanda olduğu gibi, çoğunun özgür iradelerinden ziyade eşlerinin güdümü altında oldukları ortaya çıkmaktadır. (İlkkaracan, 1998: 285-302)Yapılan araştırmalar sonucunda eğitim düzeyi yükseldikçe kadının siyasal katılımının, siyasi partilere üye olama ve etkin görevler üstlenme oranının arttığı görülmüştür. Ne politika yapıcı olarak ne de politika uygulayıcı olarak görev alamayan kadın, toplumsal cinsiyet anlayışını değiştirecek diğer kurumsal yapıları kadın lehine döndüremez; dolayısıyla siyaset kurumu aracılığıyla toplumsal cinsiyetin yeniden üretilmesi süreci aksamaya uğramadan devam eder. Kadınların politik ikincilliğinin boyutunu, çok çeşitli kültürleri, ekonomik düzenlemeleri ve içinde yaşadıkları rejimleri kuşatmaktadır. İktidara gelen hükümetlerin kadın aleyhine radikal unsurlara sahip olduğu – örneğin, muhafazakar partiler ve Afganistan'daki gibi- toplumlarda ise daha vahim olarak, bu süreç kadın aleyhine daha güçlü şekilde işletilmeye devam eder.

Kadının siyaset yaparken bile kullandığı "ana", "bacı" kavramları ve bunların bir güven anahtarı olarak kabulü, kadın siyasetçinin bu kelimeler olmadan güven ve güç kazanamayacağı düşüncesi ne yazık ki günümüzde halen devam etmektedir. Kısacası, kadının toplumun her alanında olduğu gibi siyasetteki başarısı da verili düzenin koşul ve değerlerini kabulle mümkündür. Bu kabullenme kadının siyasette fiziksel görünümünden vazgeçmesi şeklinde olabileceği gibi, iş dünyasında zihinsel anlamda, büyük ölçüde kadın kimliklerinden uzaklaşmak şeklinde de olabilmektedir. (Koray, 2006:119) İlginç bir çelişki ise, bir yandan güçlü kadın siyasetçi temsilinde fiziksel kadınlık özellikleri geri plana itilirken diğer yandan, partilerin bir nevi "vitrin süsü" olarak, modern görünmek ya da kadın oylarını toplamak

amacıyla çeşitli uygulamalarla kadınlar partiye alınmaktadır; Ancak, parti toplantılarına katılmak, partiye ve lidere sadakatin temsilciliğini yapmak dışında pek bir görevde bulunmayarak siyasette de bir araç haline getirilmektedirler. (Sancar, 2009:125)

TOPLUMSAL CiNSiYET İÇiN İSTiSMAR EDiLEN BiR KURUM: DİN

Genelde toplumsallaşma, özelde ise dinsel toplumsallaşma/sosyalleşme süreçleriyle din, toplumsal aktörlerin toplumun dinî yapısına, toplumun norm, değer ve inançlarına katılmasında, onları öğrenmesi, benimsemesi, onaylaması, davranış kalıbı haline getirmesi ve gelecek nesillere aktarmasında önemli boyut ve işlevselliklere sahiptir. (Okumuş, 2014:429) Dinsel sosyalleşme süreci kadın ve erkek eşitsizliğine yol açan ve toplumsal cinsiyeti yaratan ve sürdürülebilir kılan bir diğer kurumsal alandır.

Dinlerin kadına yaklaşımı paralelinde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet baskıları da değişebilmektedir; Dolayısıyla ülkelerdeki pratik ve yorum farklılıklarına bağlı olarak kadının toplumsal konumu değişebilmektedir. Müslüman ve Hindu dinlerinin kadına karşı muhafazakar yaklaşımlarına karşın, Protestanlık sivil haklara verdiği öncelik nedeniyle, nispeten daha eşitlikçi bir yaklaşım sergiler. Hem dinler, hem ülkelerdeki dinsel uygulamaların farklılıkları hem de ülke içindeki sosyo-kültürel ve dinsel çatışmalar sonuçları değiştirebilmektedir. Örneğin, Japon toplumuna ait bir din olarak bilinen Şinto dini, eğitime son derece önem veren yapısı nedeniyle, eğitimde kadın erkek eşitliğinin en çok gözetildiği dindir. Ancak, eğitim dışındaki alanlarda, kadın- erkek eşitsizliğinin dolayısıyla kadın ayrımcılığının en yoğun yaşandığı ülkelerden biridir. Bu şekilde dinsel motiflerin ağırlıklı olduğu ülkelerde, kadınların karşı karşıya ayrımcılık kadınlara karşı şiddete varmaktadır. Sözkonusu şiddet bazen "ahlaki olmayan davranış" değerlendirmeleriyle aile üyelerinin kadınlara/kızlara uyguladıkları şiddete dönüşmektedir. Türkiye, Filistin, Ürdün, Yemen, İran gibi müslüman olan ya da nüfus çoğunluğu müslümanlardan olan ülkelerde veya Şili gibi Katolik ülkelerde "töre ve namus cinayetleri" [3] bu şiddetin adlandırılmış şeklidir (Gönel, 2009:137).

Toplumda kadının ikinci sınıflığı, geleneklerin hakim olduğu alanlarda hiçe sayılışı devam etmektedir. Dini dogmalar erkek egemen sistemin sürdürülebilirliği için kullanılan en önemli araçlar olmuşlardır. (Bayındır, 2010:39) Ataerkil tutumların belli bir dinin ötesinde kaynakları olmasına rağmen, dini gelenekler ve uygulamalarla bu tutumlar pekiştirilmiştir. (Kazemi, 2000:252). Başka bir deyişle, salt din kaynaklı olmasa da ataerkil tutumlar, dini gelenek ve uygulamalar yoluyla toplumsal cinsiyeti doğurmakta ve çoğaltmaktadır.

Dinlerin kadına bakış açısı doğaldır ki, her ülkede ancak dinin güçlü olduğu radikal ülkelerde görece daha güçlü şekilde toplumun da kadına bakış açısının belirleyicisidir. Bu nedenle dinlerin kadına bakış açısını ortaya koyan, dolayısıyla toplumsal cinsiyetin yaratılmasında ve sürdürülebilir kılınmasında etkili olan dini uygulamalara birkaç örnek vermek yeterli olacaktır.

Hristiyanlık ve Yahudilik: Yahudi ve Hıristiyan kaynaklar incelendiğinde, her iki dini gelenekte de kadının erkeğe nispetle aşağı derecede bir varlık olduğu açıkça ifade edilmiştir. Her ne kadar Eski Ahid'deki ilk yaratılış kıssasında kadının erkek ile aynı anda yaratıldığı belirtilmiş olsa da, ikinci kıssada yer alan 'erkeğin kaburga kemiği'nden yaratılmış olan, yaratılış gayesi 'çocuk doğurmak ve eşine hizmet etmek' olan kadın imajı, Yahudi kaynaklarında baskın bir anlayış halini almıştır (Taşpinar, 2011:3). İncil'de kadına bakış, daha ziyade aile ilişkilerinde, karı koca arasında erkeğin egemenliği ve zina konularında anlatılmıştır. İncil kadının erkeğe egemen olmasına karşıdır. (1,Timoteos 2/11) de ''Kadın sükunet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin

vermiyorum''. (Efesliler, 5/23) denmektedir. Tevrat'ta evlilik dışı cinsel ilişki (zina)'nın cezası taşlanarak öldürülmedir. Bu anlayış, İslamiyet'te de yaygın kabul görmüştür ve günümüzde bazı yörelerde töre olarak hâla uygulanmaktadır.

***İslamiyet*:** Şüphesiz, İslam devletlerinin birçoğu vatandaşlarına ne İslam ceza kanununu tamamıyla, ne de şahış hukuku kurallarının saf versiyonunu uygulamaktadır. Ayrıca, ataerkil değerlerin yoğunluğu, bir ülke içinde olduğu kadar bir İslam toplumundan diğerine değişebilmektedir. Bununla birlikte, ataerkillik ve yasal ayrımcılık konuları, İslam ve toplumsal cinsiyet tartışmalarının merkezinde olmaya devam etmektedir. Nur, Nisa, Azhap ve Furkan sürelerinde kadına bakışın sert ve ayrımcı olduğu söylenebilir. Bu bakış diğer semavi dinler için de geçerlidir. (Bayindir, a.g.e:4) Aile hukuku, İslamın ileri gelenlerince kurulan erkek üstünlüğüne dayalı sistemin temelini taşıdır. Bu durumun hala eksiksiz bir biçimde sürdürülmesi, kadınlar üzerindeki hakimiyeti ve erkek üstünlüğünü sürdürmekte kararlı ve etkili güçlerin varlığını işaret etmektedir. (Kazemi,a.g.e.:255) İslam şahış hukukunun temelinde ve saf şeklinde miras, boşanma, evlilik ve çocuğun velayeti alanlarında kadınlara karşı ayrım yaptığı gayet açıktır (Altundal, 2004:27-50). Bir kadının anne ve babasından aldığı miras payı, erkek kardeşininkinin yarısıdır. Belirli sınırlamalara rağmen, bir erkek eşini – ki bir kadının eşini boşaması büyük ölçüde daha sınırlıyken- oldukça rahat bir şekilde boşayabilir. Erkekler birden fazla kadınla evlenebilirken; kadınlar poligam evlilikler yapamazlar. İran'da halkın çoğunluğunun mezhebi olan Onikiimamiye Şia'sında, belirli bir süre için yapılan muta'a evliliğine izin verilmektedir. Kadınlarda bu tip evliliğe katıldıkları halde, onlar üzerindeki yasaklar daha serttir. Boşanma davalarında kadınların velayete ilişkin hakları çocuğun doğumundan sonraki ilk iki yıl ile sınırlıdır. Bu tip pek çok ayırımcı hüküm aile hukukunda bulunmaktadır.

İslam ceza kanunu da kadınlara karşı eşitlik gözetmemektedir. Kanun kısas kavramına dayanarak devleti, tartışmanın başlıca tarafı olmaktan çok aslında hakem konumuna indirgeyerek cezai davalarda bile devletin rolünü sınırlandırmaktadır. Bu nedenle mahkumiyet ağırlıklı olarak tanıkların ifadelerine dayanmaktadır. Bir erkeğin tanıklığı, iki kadının tanıklığına eşitttir. Üstelik kadınların tanıklığı, onların sayılarına ve doğruluğuna bakılmaksızın, tek başına bir katili mahkum etmek için yeterli olamamaktadır. Erkeğin tanıklığı bütün davalarda kararın verilmesi için gereklidir. Bu kanunların katı şekilde uygulandığı ülkelerde ise bu kanunlardan özellikle kadınlar zarar görmektedir. Bu kanunlar ve düzenlemeler kümesi kadınların statüsünü aslında ikinci sınıf vatandaş olarak düzenler ve yasalaştırır. Bu kanunların değişik biçimleri İran, Pakistan, Suudi Arabistan, Afganistan, Sudan, gibi çeşitli İslam ülkelerinde mevcuttur.

Hukuki sınırlamaların bir sonucu olarak, bazı İslam devletlerinde kamusal alanda kadınları ve erkekleri ayırmaya yönelik girişimlerde bulunulmaktadır. Bu tip bir fikri dikte eden ahlakî emir anlamak zor olabilir; fakat bu emir İslamcılarca zorunlu bir ayrıştırma için bir gerekçe olarak ileri sürülmektedir. Bu bölünmeler kamu taşımacılığı, eğitimin bütün düzeyleri ve işyeri de dahil olmak üzere bir çok alanı kapsamaktadır. Bu ayrıştırma ayrıca tesettür uygulaması ve bu uygulamaya uyulmaması halinde verilen cezalar aracılığıyla da pekiştirilmektedir. Devlet tarafından empoze edilen örtünme ile iradi örtünme arasında bir ayrım olması gerekirken, örneğin Kahireli erkek egemen işyerlerine girebilmek ve burada kalabilmek için giyilebilmektedirler.(Kazemi,a.g.e.:257) Kısacası, halk uygulamaları ile aile hukuku farklı olabilmektedir.

TOPLUMSAL CİNSİYETİN ÖĞRETİMİNDE BİR KURUM: EĞİTİM ve ÖĞRETİM

Günümüzde eğitim kurumu çatısı altında da toplumsal cinsiyet eşitsizliği varlığını sürdürmektedir. Pek çok ülkede kız çocukları, özellikle ilköğretim ve ortaöğretim düzeylerinde, eğitim haklarından hâla mahrum bırakılmaktadırlar. Ayrıca, eğitimin ileri aşamalarında toplumsal cinsiyet eşitsizliği daha belirgindir. (UNDP,HDR-2013) Eğitimsizlik zaten toplumsal cinsiyetin temel nedenleri arasında yer almakla birlikte, eğitim kurumunun kendisi de bizzat toplumsal cinsiyetin yaratılmasında ve yeniden üretilmesinde etken olmaktadır. Bilindiği gibi, eğitim temel insan hakları arasındadır. Ancak, eğitimin içeriği bireyleri güçlendirebileceği gibi güçsüz de kılabilir. Kadınların eğitimsiz bırakıldığı bir toplumda ortaya çıkan yoksulluk ve yoksunluklar toplumsal cinsiyetin varoluş ve sürüdürülmesinde etkili olmaktadır. Eğitimsiz kalan kızlar ataerkil toplumsal sınırlandırılmış hayatlara da mahkûm edilmektedir; düşük eğitim – düşük gelir ilişkisi temelinde ileriki yıllarda ya iş olanağı bulamamakta ya da niteliksiz olmaları nedeniyle düşük gelirli, çoğunlukla da kayıtdışı ve sosyal haklardan yoksun işlerde çalışma olanağı bulmaktadırlar. Sonuçta, bu da kadınların ekonomik anlamda erkeğe bağımlı olmalarına neden olmaktadır. Bu durum bile başlı başına toplumsal ayrımcılığı desteklemektedir. Kaldı ki eğitimsiz kadınların toplumsal cinseyete dair bilinçlerinin de kuvvetli olması beklenemez ve farkında olmadan yetiştikleri çocuklara da toplumsal cinsiyet bakış açısını aktarmaktadırlar. Ataerkil toplum yapısı, erkek bakış açısının eğitimde de baskın olmasına yol açmaktadır. Eğitim sürecinde ataerkil toplumsallaşma ve toplumsal cinsiyet, şu yollarla aktarılmaktadır:

i. *Eğitimde kullanılan materyallerdeki görsel ya da yazılı metinler yoluyla, örneğin kadının anne ya da temizlikçi, erkeğin işadamı rollerde temsili yoluyla*: Çocukların okula ilk adım attıklarında karşılaştıkları eğitim materyallerinden biri olan ders kitaplarının içeriği toplumsal cinsiyet anlamında büyük önem taşımaktadır. Devletin denetiminden geçip çocuklara ulaşan bu materyallerin cinsiyet rolleri açısından incelenmesi çok önemlidir. Çünkü "devlet, ders kitapları aracılığıyla ideolojisini geleceğin büyüklerine aktarırken, yetiştirmek istediği bireylerin niteliklerini yine buralarda oluşturur. Doğaldır ki aydınlanmaya, bilime dayanan devletin kadın ve erkek yurttaşlarından beklentisiyle; dine, geleneksel kurumlara ve değerlere dayanan, sorgulayan ve araştıran bireylere gereksinim duymayan, eksenine inanmayı ve boyun eğmeyi yerleştirmiş bir devletin yurttaşlarından beklentisi taban tabana zıttır. Dolayısıyla bu iki farklı yaklaşımın yaratmak istediği insan tipi de farklı olacaktır. Ülkemizde, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki ders kitapları, pek çok alanda olduğu gibi kadınlara özgür birer yurttaş olma bilinci vererek kadınları kamusal alanla ilgili olarak yüreklendirmesiyle, günümüz ders kitaplarından tamamen farklı görünümdedir. Aile işbölümü, annenin konumu, boşanmış kadın tiplemesinde vb. oldukça farklılıklar sözkonusudur. Ders kitaplarında son yıllardaki ufak değişimlere karşın toplumsal yaşamda erkeği etken, kadını edilgen olarak tanımlayan örnekler, hem metinlerde hem de görsel anlatılarda hala devam etmektedir. Bu örneklerde yoğun emek gerektiren işler esas olarak kadınların (annelerin) görevi olmaya devam etmektedir. Cinsiyet ayrımı yapılmasının doğru olmadığını yazan ders kitaplarında bile, açık iletilerle ayrımcılık yapılmaktadır. Matematik kitaplarında bile azlık çokluk kavramları okutulurken Hasan ve Atilla'nın topladığı elmalar ile Oya ile Ayşe'nin astığı çamaşırların sayısının karşılaştırılması istenerek, ilkokula henüz adımını atmış çocuklara cinsiyet rollerinin doğallığı benimsetilmektedir (Gümüşoğlu, 2006: 75-81).

ii. *Eğitmenlerin sahip oldukları toplumsal cinsiyete dayalı bakış açılarını öğrencilerine yansıtmaları yoluyla:* Eğitim materyallerinde cinsiyet ayrımı olmaksızın, eğitmenlerin

çoğunluğunun başka bir deyişle kadın eğitmenlerin bile sahip oldukları cinsiyete dair bakış açısı yeni yetişen nesillerin de aynı bakış açısına sahip bireyler olmalarına neden olmaktadır. Öğretmenler ve danışmanlar, kız ve erkek öğrencilerin yetenekleri, davranışları ve kişilikleri konusundaki kalıpyargılarını onlara sağladıkları yönlendirmelere yansıtarak, varolan cinsiyet farklarını pekiştirmektedir. Cinsiyet ayrımcılığını içeren ifadeler, davranışlar, görseller, genelde erkeklere daha fazla dikkat yöneltmek, kız öğrencilerin başarılarından çok görünüşlerini önemsemek, kadınların başarılarını yeteneklerinden farklı nedenlere atfetmek, cinsel içerikli şaka ve konuşmalar, örtülü ve açık taciz, tüm bunlar kızların başarı, kişilik ve beklentilerini olumsuz etkileyen okulun "soğuk iklim"i olarak adlandırılmaktadır. Normalleştirilmiş/ doğallaştırılmış ataerkil, cinsiyetçi rol kalıplar ve pratiklerden oluşan bir kültür, gizli şekilde ya da açık olduğunda doğal görülerek eğitim sürecindeki çocukları etkileyerek onların benlik algılarını ve geleceğe yönelik tercihlerini şekillendirmektedir. Örneğin: Kız öğrenciler daha başarılıdır ama erkekler daha zekidir; Kızların, başarılı olmaları onların daha çok çalışmalarındandır, ezberciliklerindendir; Derse daha fazla vakit ayırmaları da daha fazla boş vakitleri olmasındandır. Kız evlenip anne olacak, erkekler ev geçindireceklerdir. Bu nedenle erkeklerin okuması daha önemlidir çünkü onlar iş sahibi olup ev geçindireceklerdir.

TOPLUMSAL CİNSİYETİN BİR KAYNAĞI OLARAK: EKONOMİ

İktisat disiplinine "cinsiyet-farkındalık" (gender awareness) getirme ve bu konudaki metodoloji tartışmaları genel olarak iktisatçılar tarafından ya "bilimsel" bulunmamakta yada "ikincil" kabul edilmektedir. Benzer şekilde, bazı kesimlere göre "hanehalkı" üzerine sorulacak soruda "iktisadi" değildir; Ücretli emeğin önemli bir kısmını kadınların oluşturduğu günümüzde dahi, "kadın" ve "aile" kavramları iktisadi ilişkileri ve davranışları inceleyen disiplinin dışında tutulmaktadır. Kadınların hane içindeki yeniden üretici faaliyetler yani çocuk, yaşlı ve hasta bakımı ile günlük ev işleri için harcadığı emeğin karşılığı yoktur. Bu emek görülmez, yapılan iş takdir edilmezken, eviçi yükümlülükler kadınların gelir getirici faaliyetlere katılımını sınırlar. Kadınların bakım yükümlülükleri nedeniyle işgücü piyasasına kesintili ya da kısmi zamanlı katılımı, kadına verilen düşük nitelikli işlerin ve ödenen düşük ücretin gerekçesi yapılır (Toksöz, 2012:6). Benzer şekilde "Kadın" kavramı ile yakından ilgisi olan (olması beklenen) "yoksulluk" araştırmalarında dahi, konunun "cinsiyet" yönü alanın uygulayıcıları tarafından tamamen göz ardı edilebilmektedir. Oysa, bugün Dünya üzerinde yoksulluk sınırında yaşayan 1.3 milyar insanın %70'i kadındır. Dünya mülkiyetinin yalnızca %2'si kadınlara aittir. (UNDP, 2013) Kadınların kalkınmaya yaptıkları katkı, gerçekten yeterince değerlendirilmediği için, sosyal açıdan kabul edilmesi de sınırlı olmaktadır[4] (UNDP,1995: 62). Örneğin; bugünün popüler olan iktisat doktrini, Neoklasik İktisat "işbölümünde ihtisaslaşmayı ve rasyonelliği" temel varsayım olarak kabul ederek, kadının hane içi ve dışı çalışması durumunda bunun rasyonel olmayacağını ifade ederek, kadına sadece analık ve ev hanımlığı görevini biçmektedir ve bu şekilde ayrımcılığı desteklemektedir (Voyvoda,2003:3). Bu yaklaşım, kadınların "ev dışı işlere katılmalarının aslında ne kadar yanlış bir girişimmiş gibi" olduğunu ispatladığı gibi, erkeklere göre daha aşağı konumlarda istihdam edilmelerinin ve daha düşük ücret almalarının da nedenini açıklamış olur. Kadınlar "uzmanlık" alanının dışına çıkmış, irrasyonel bir seçim yapmışlardır; cezalandırılmaları doğaldır (Özar,www.evrensel.net). "Kadın" ya da "toplumsal cinsiyet"in iktisat disiplini dışında tutulması tartışmalarında belki ilk akla gelen ve en açık olan nokta, disiplinin inşasının erkek-egemen bir süreç olduğudur. Tarihsel süreçte disiplinin araştırmacıları çoğunlukla "erkek" olagelmiştir ve bugün de durum böyledir. (Adaçay ve Güney, 2012: 352)

Cinsiyete dayalı işbölümü sonucu kadınların daha düşük ücretli işleri yapması erkeklerin kadınlar üzerindeki maddi avantajını pekiştirir; kadınların evle ilgili sorumlulukları ise onların işgücü piyasasındaki aşağı konumlarını güçlendirir. Kadınlara düşük ücret, daha az hak ve daha az ilerleme fırsatları patriarkal sistemin maddi temelini korur. Kadınların işgücü piyasası içindeki zayıf konumu onların aile içindeki tabi (doğal) konumlarını pekiştirir.Kadınların erkekler gibi gelir getirici çalışma biçimlerine erişim olanağından yoksun olması, kadınların iyi ücretli işlerden uzak tutulması onların şiddete dayalı ilişkilerden kaçmalarını zorlaştırır (Toksöz, a.g.e.:6). Kadının ekonomik bağımsızlığının olmayışı gerek aile, gerekse toplumsal yaşamda ikincil bir konumda olmasına neden olmaktadır. Ekonomik şiddet, başka bir deyişle ekonomik olanaklara ve kaynaklara erişimi engelleyen unsurlar devrededir. Sonuçta kadın toplumda doğallaştırılmış, normalleştirilmiş bir ekonomik şiddetin yanısıra güçsüzleştirilerek, bağımlı kılınarak diğer şiddet türlerine de açık hale gelir. Böylece kadın ve erkeğin patriarkal sistemdeki yeri korunmakla kalmaz, erkek egemenliğinin sürdürülebilirliği de sağlanmış olur. Kısacası, toplumsal cinsiyetin varlığı ve sürdürülebilirliği mevcut ekonomik sistem araçları sayesinde sağlanmış olur. Ekonominin araçları erkeğin elindedir ve ekonomik fırsatlar kadınlar için erkeğin izin verdiği ölçüde yaratılır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Cinsiyet eşitsizliklerin kaynakları çok çeşitli olmakla birlikte, geçmişten gelen ataerkil anlayış ve toplumsallaşma süreci içinde yaratılmış kurumlar aracılığıyla toplumsal cinsiyet yaratılmaya ve sürdürülmeye devam etmektedir. Bu çalışmada seçilmiş temel nitelikteli toplumsal kurumlar olan Hukuk, din, siyaset, eğitim, ekonomi, medya üzerinden yapılan değerlendirmelerde görülmektedir ki, sözkonusu kurumların öncelikli olarak kamusal-özel alan önkabulüyle ortaya koyduğu uygulamalar kadını erkekten ayıran, eşitsizliklere yol açan ve toplumsal cinsiyeti yaratıp, sürdüren temel unsurlardandır. Bu özellik hukuk ve din kurumunda daha belirgindir. Kadına yönelik adaletsizliklerin giderilmesinin başlıca yolu, kadının toplumsal cinsiyet bakımından eşitsizliğini giderecek şekildeki normların oluşturulmasıyla ilgilidir. Bu bağlamda kurumlar, özel alanda ve kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak mekanizmaları sağlamalıdır. Örneğin, hukuk, aileyi de iş yaşamını da toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak şekilde düzenlemelidir. Böylece, kadınların iş-aile yaşamı çekişmesi gibi bir durumda da kalmaları söz konusu olmayacaktır.

Ekonomik rekabet gücünü ve başarıyı sağlamak için kadın rollerinin yeniden tanımlanması ve cinsiyet eşitliğini bütünüyle sağlamaya yönelik bir değişime ihtiyaç duyulduğu kabul edilmektedir. Bu değişime paralel olarak temel kurumlar, cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmak üzere yeniden biçimlendirilmelidir. Örneğin; mevcut aile sistemi kadın ve erkeklerin her ikisine yeni roller yüklemesi amacıyla önemli ölçüde değişime uğramalıdır (Coleman vd., 2020:16). İkincil unsur, sözkonusu kurumların yönetiminde, istihdamında kısacası oluşum ve idaresinde kadınların temsilindeki yetersizlikler sonucu, ataerkil anlayışın bu kurumun araçları üzerinden devamıdır. Siyaset, medya, ekonomi, tıp ve eğitim kurumlarında bu durum açıktır. Erkek egemen nitelikteki sözkonusu kurumlarda kural koyucuların yanısıra kural uygulayıcıların dahi örneğin eğitmenlerin veya polislerin bu anlayışı yansıtmaları, toplumsal cinsiyeti geleceğe taşımaktadır. Kadının gerek cinsiyetlerarası eşitsizlikleri gerekse toplumsal cinsiyet sorunları temelindeki ikincilliği, erkek egemen anlayışla ve kurallarının bu anlayışla yaratıldığı kurumlarla yönetildiği toplumda bir kısır döngüye neden olmakta ve sürdürülebilir hale gelmektedir. Din, Tıp ve Medya toplumsal kalıpyargılarını yaratmadaki; Hukuk, Eğitim, Siyaset ve Ekonomi gelecek nesilleri ve geleceği şekillendirmeki güçleriyle toplumsal cinsiyeti

yaratmaya ve devamlılığına katkıda bulunmaktadırlar. Aile gibi temel bir kurumdan başlamak üzere, tüm toplumsal kurumların toplumsal cinsiyeti ortadan kaldıracak bir anlayışla, cinsiyetlerarası eşitlik ve insan hakları temelinde kurgulanması, yaratılması ve yönetilmesi gerekmektedir; Ancak, böylesi bir misyona ve vizyona sahip politika ve uygulamaların hayata geçirilmesiyle mümkün olan bir sosyal devrimle kadın özgürleştirilip, güçlendirilebilecektir.

Notlar

1. Bkz. Akbulut, N.T.,Televizyonda Kadın:100-105; Tüzel,N., Kadınların Çalışma Hayatı ve Reklamcılık Sektörü İçindeki Yeri: 94-99; Tosun,N.B., Reklam Aracı Olarak Kadın: 88-93 içinde *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), İstanbul, 2006.; İmançer,D., Televizyonda Kadınlar: Dekoratif Kurbanlar, *İletişim Fakültesi Dergisi*: 973-988.
2. RTÜK tarafından 2007 yılında yapılan "Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması"na göre ankete katılan kadınların yaklaşık yarısı, TV programlarında kadınların genelde "anne" olarak ele alındığını düşünmektedir.
3. Türk Emniyet Müdürlüğü "15 İlin Töre Cinayeti Haritası" adlı rapora göre, (2000-2006) aralığında 1091 tane töre cinayeti işlenmiş. Töre cinayetlerinin en çok nedeni, yaklaşım %30 oranla namus. Bu cinayetlerde bin 190 kişinin öldüğü, bunlardan 710'nun erkek, 480'nin ise kadın olduğu belirlenmiştir. (http://bianet.org/)
4. Değişik yöntemler kullanılarak yapılan hesaplamalar yoluyla ev işlerine harcanan emeğin değeri Milli gelire katıldığında, örneğin, Kanada'nın Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) %34 ile %54 arasında yükselmektedir. Üstelik, bu oranlar birçok ev işinin ticarileşmiş olduğu bir ileri sanayi ülkesinin durumunu yansıtmaktadır. Aileler için yaşamsal olan birçok faaliyetin ev içinde, piyasaya çıkmadan ve büyük çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığı yoksul ülkelerde, doğal olarak bu oran daha da yükselmektedir. Örneğin, Nepal gibi bir ülkede, hane-içi emeğin değeri katıldığında GSYİH %170 artmaktadır

Referanslar

Adaçay, F.R. (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*, Ezgi Kitapevi, Bursa.

Adaçay, F. R., Güney, G. (2012). Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet , *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu, Bildiri Kitabı, C: I,* (Pp. 312-328). MÇD. Yayınları, Ankara.

Akgül, M. (2012). Mit, Din ve Toplum İlişkisi, *Mitoloji Ve Din*, (Edt: Remzi Duran), *T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1493*, Eskişehir, Turkey.

Akın, A. (2007,May). Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı ve Sağlık, *Toplum Hekimliği Bülteni*, 26 (2).

Altundal, A. (2004). *Türkiye'de Kadın*, Alfa Yayınları: 1523, 7. Basım, Turkey.

Bayındır, N. (2014). Kadın ve Din, http://nuraybayindir.blogspot.com.tr/2010/07/kadn-ve-din.html

Chowdhury, N., NELSON, B. (1994). Redefining Politics: Patterns of Women's Politicial Engagement from a Global perspective, *Women and Politics Worldwide*, New Haven: Yale Unv. Press.

Coleman, J.W. vd. (2002), Social Problems, Eight Edt. , Prentice Hall, NewJersey.

Çağlar, N. (2011). Kadının Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları*, Isparta.

GATA, Konferans Tebliğleri, Adli **Tıp** Enstitüsü, İstanbul, http://www.gata.edu.tr/ ureme_sagligi/ toplumsal_cinsiyet.htm

Gönel, F.D. (2009). *Kalkınma Ekonomisi*, Efil Yayınevi, Ankara.

Güldü, Ö., Ersoy,M. (2009). Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve Siyasal Tutumlar, *Ankara Ünv., SBF Dergisi,*Turkey.

Gümüşoğlu, F.(2006) Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, İstanbul.

Howell, S.E.,Day, C.L. (2000). Complexities of the Gender Gap, *The Journal of Politics*, 62(3):858-874

İlkkaracan, İ. (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Hayatı, *Bilanço 1998: 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, pp: 285-302.

Kara, N. (2006, Bahar). Feminizm(ler)in Toplumsal Hareket Olarak Medyada Yansıma(ma)sı*, Küresel İletişim Dergisi*, S:1.

Kazemi, F. (2000, Summer). Toplumsal Cinsiyet, İslam ve Politika, from Social Research, 67 (2): 453-474. Trans.: D. ÖZALPAT, *TODAİ Dergisi*, 53 (1): 251-268.

Kılınç, K. (2006). Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal Tarihini Yeniden Yazmak: …, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(1): 20-21, Turkey.

Koray, M. (2006). Kadınlar Başka Bir Dünya Kurma Hayali, Röportaj: L.Sunar, M. Şentürk, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(1).

Kuzuca, İ.G. (2007). Türkiye' De Tıpta Uzmanlık Ve Akademisyenlik Aşamalarında Cinsiyetçi Yaklaşımlar, *T.C. Ankara Üniversitesi SBE Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.

MTM, Meyda Takip Merkezi (2008), Medyada Kadınlarımızın Durumu, Ankara.

Nazlı, A. (2012). Modernitenin Ötekisi: Kadın ve Bedeni, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 1(1): 14-25

Okumuş, E. (2014, Fall). Turkish Studies - International Periodical For The Languages*, Literature and History of Turkish or Turkic,* 9 (11): 429-454, ANKARA-TURKEY.

Özar, Ş. (2004). İktisat'ın Kadına Bakışı, *Evrensel Dergisi*, http://www.evrensel.net (25.03.04)

Pira, A., Elgün, A. (2004). Toplumsal Cinsiyeti İnşa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi, http://cim.anadolu.edu.tr/pdf/20041130848482.pdf

Resmi Gazete (2013, Temmuz 02) 8049, Türk Medeni Kanunu, 8712/2001, www.mevzuat.gov.tr/Mevzuat Metin/1.5. 4721.doc

Sancar, S. (2009 Mart). Türkiye'de Feminizmin Siyasal Bilimlere Etkisi, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* No: 40, Turkey.

Sullivan, T.J. (2003). *Introduction to Social Problems*, Sixth Edition, Pearson, Boston.

Taşpınar, İ. (2011, Kış), Yahudilik ve Hristiyanlıkta Kadın, Köprü Dergisi, pp:113-134

Toksöz, G. (2012).Toplumda Kadın: İş Yaşamında Cinsiyet Eşitliği İçin Politikalar, *UNESCO, Sosyal Dönüşüm, Bioetik ve Kamu Politikaları*, 12-13 April 2012, Ankara.

UNDP, Human Development Report (HDR)- 2013 ve Pekin Deklarasyonu -1995

Uygur, G. (2012). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi, *T.C. Anadolu Üniversitesi AÖF Yayın No: 2307*, 154-178, Turkey.

Voyvoda, (2003). "Evin Ekonomisi" ve Feminist İktisat, www.bagimsizsosyalbilimciler.org

ISBN: 978-975-8401-97-0

5. Uluslararası Kadın / Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Konferansı

Neoliberal Söylem ve Cinsiyet Çalışmaları

Cilt: 1

Editörler: Seda Orbay Yücel ve Süheyla Üçışık Erbilen

Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs
25-27 Mart, 2015

5th International Conference on Gender / Women's Studies

Neoliberal Discourse and Gender Equality

Conference Proceedings, Volume: 1

Editors: Seda Orbay Yücel and Süheyla Üçışık Erbilen

Famagusta, North Cyprus
March 25-27, 2015

emupress

Doğu Akdeniz Üniversitesi | Eastern Mediterranean University

CENTER FOR WOMEN'S STUDIES
EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY
KADIN ARAŞTIRMALARI VE EĞİTİM MERKEZİ
DOĞU AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

İÇİNDEKİLER

Giriş i

Orbay Yücel, Seda & Üçışık Erbilen, Süheyla

Seçilmiş Makaleler .....

Funda Râna Adaçay 1

Toplumsal Cinsiyetin Yaratılması Ve Sürdürülmesinde Temel Kurumların Rolü

Meral Akbaş 17

Kurtarıcıdan Mağdura, Mağdurdan Unutkana...

Cemil Serhat Akın / Cengiz Aytun/ Mustafa Göktürk 29

Türkiye'de Doğum Oranı İle Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Toda – Yamamoto Yaklaşımı

Çiler Akıncı / Bahar Sarıboğa 37

Türk Pop Müziğinde Protest Söylem ve Kadın; İlkay Akkaya Örnek Olayı

Nurdan Akıner / Murat Birol 44

Televizyon Reklamlarında Kadınların Güç Temsili: Süper Kahramanların Kullanımı

Başak Gül Aktakas / İpek Tekin 56

Türkiye'deki Doğrudan Yabancı Yatırımların Kadın İstihdamına Etkisi

Ceray Aldemir 68

İyi Yönetişimden Direnen Yönetişime Muğla Kent Konseyi Kadın Meclisleri Örnek Olayı

Neoliberal Söylem ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

5. Uluslararası Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Konferansı

Konferans Bildirileri

Vol.1

Mağusa, Kuzey Kıbrıs
25- 26- 27 Mart, 2015

Editörler

Seda Orbay Yücel ve Süheyla Üçışık Erbilen

Doğu Akdeniz Üniversitesi – Kadın Araştırmaları ve Eğitimi Merkezi

© 2015 emupress

Printed in North Cyprus by the Eastern Mediterranean University Printing House